

Livia CARAMAN-CĂRUNTU
Institutul de Filologie al MECC
(Chișinău)

ADAPTAREA FONETICĂ
A ENGLEZISMELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

The phonetic adaptation of anglicisms in Romanian language

Abstract: The process of assimilation of the Anglicisms in Romanian generates some disagreements, especially due to the differences between the phonetic and graphical systems of the two languages: English orthography based on the etymological principle, and Romanian on the phonetic one.

In this article we intend to observe the difficulties of phonetic adaptation of the Anglicisms via mass-media. Passed through a multilateral process of modification and conformed to our phonetic laws, the Anglicisms penetrate into the vocabulary and perform the same functions as the Romanian words.

Keywords: Anglicisms, phonetic adaptation, phonetic and graphic system, etymological principle, phonetic principle, pronunciation, transcription, normation, mass-media.

Rezumat: Procesul de asimilare a englezismelor în limba română generează unele disensiuni, mai ales din cauza diferențelor dintre sistemele fonetice și grafice ale celor două limbi: engleza având la baza ortografiei principiul etimologic, iar româna pe cel fonetic.

În articolul de față ne-am propus să observăm dificultățile de adaptare fonetică a englezismelor prin prisma mass-mediei. Trecute printr-un multilateral proces de modificare și conformate legilor noastre fonetice, englezismele pătrund în lexic și îndeplinesc aceleași funcții ca și cuvintele românești.

Cuvinte-cheie: englezisme, adaptare fonetică, sistem fonetic și grafic, principiu etimologic, pricipiu fonetic, pronunție, transcriere, normare, mass-media.

Cercetând studiile de specialitate, pe lângă controversesele ce se iscă între lingviști privind cuvintele de origine engleză, observăm că înseși englezismele, la utilizare, creează diverse inconveniente. Problema-cheie pe care o provoacă ele la interceptarea în vocabularul limbii române este cea a frecvenței lor. „Avalanșa de anglicisme” [1, p. 83] și perioada foarte scurtă de încadrare a acestora în comunicare pune în dificultate mecanismele limbii pentru a le procesa în ritm normal și a le lansa în funcție conform normelor sale, de aceea multe rămân în afara reglementării și scot în evidență neajunsuri care pot aduce prejudicii însăși limbii române, specificului și purității ei. Aici intervin specialiștii lingviști ca să corijeze și să orienteze spre corectitudine cursul de înglobare al englezismelor în lexic, să le demonstreze utilitatea și să le înlesnească vorbitorilor de română alegerea opțiunii de

a le accepta sau nu. În așa mod, a ieșit la iveală că la utilizare termenii de origine engleză în limba noastră întâmpină o serie de probleme: de necesitate, de acceptare, de adaptare fonetico-grafică, morfologică și semantică.

M. Avram afirmă că „necesitatea pe care o simte un specialist, un om de cultură, de a apela la un termen mai precis pentru o anumită noțiune este adesea un argument demn de luat în seamă... Există un singur acord principial între diferitele păreri privitoare la mult discutatele neologisme: că ele trebuie folosite corect, cu respectarea a ceea ce se numește proprietatea termenilor, adică a sensului lor exact” [2, p. 217].

În alt studiu, autoarea menționează că apărarea și cultivarea limbii nu se face cu prejudecăți și intoleranță, cu purism și discriminări. Englezismele trebuie privite și studiate ca orice alte categorii de cuvinte. Necesare sunt acțiunile de înregistrare, de normare și de explicare ca să asigure utilizarea lor corectă și unitară; de asemenea este necesară observarea gradului de folosire, cu distincții între exotisme și elemente integrate sau măcar pe cale de integrare – și cele cu frecvență cât de cât relevantă [3, p. 29].

Susținem și noi opiniile M. Avram și punctăm că acceptarea sau respingerea unui englezism trebuie să rezulte din utilitatea acestuia în limba română. Ideea e completată și de A. Dumbrăveanu: „Necesitatea cutărui sau cutărui termen de origine engleză în limba română trebuie privită, respectiv, din punctul de vedere al prezenței sau lipsei totale a unui echivalent adecvat, ce ar exprima noțiunea sau realitatea pe care o desemnează cuvântul împrumutat din engleză”. Atunci când „cuvântul împrumutat nu aduce nimic nou prin expresivitatea sa, adică nu adaugă nimic la structura semantică a echivalentului existent în limba română pentru exprimarea unei noțiuni, este redundant și chiar de prisos” [4, p. 137].

Și cercetătoarea M. Graur-Vasilache remarcă faptul că termenii de origine străină trebuie adoptați cu discernământ – să se preia atunci când cuvântul corespunzător nu are un echivalent în limba care împrumută, „luând în considerare și capacitatea de adaptare a termenului respectiv, și încadrarea lui firească în sistemul lingvistic al limbii date” [5, p. 214].

Antrenați și noi în discuțiile privind disensiunile ce le pot produce englezismele în uzul românesc, ne referim, în primul rând, la adaptarea fonetico-grafică, deoarece funcțiile superioare ale unui cuvânt – de încadrare morfologică și de transmitere a semnificației – pornesc de la fonetică, iar confuziile în utilizarea noilor termeni străini ce apar la început, pot fi redresate mai lesne tot aici.

Ca să înlesnim asimilarea englezismelor în limba română pornim de la analiza discrepanțelor între sistemele fonetice ale limbii române și engleze, care încep de la origini (una-i romanică, alta – germanică), continuă cu temperamentul și caracterul exprimării inedite și termină cu distanța în spațiu dintre ele în care se utilizează și care le-au ținut departe una de alta în evoluția lor premergătoare ca să nu tangenteze.

Astfel, limba engleză și-a axat grafia pe principiul etimologic, scriindu-și multe cuvinte, ținând cont de etimon, de originea formei prin justificarea evoluției sale fonetice (și semantice). Metodologic, principiul dat se bazează pe o formulă tradițional-istorică: adică pe practica de a scrie lexemul după originea și istoria lui grafică, după cum a fost

rostit și posibil scris într-o anumită perioadă mai îndepărtată, și nu cum se pronunță în prezent. Iar dificultățile produse de scriere la pronunțare îi pun în încurcătură de multe ori pe vorbitori, mai cu seamă pe posesorii altor limbi. Pe când limba română poartă un caracter, în general, fonetic la înregistrarea grafică a celor expuse oral. De obicei, scriem cum rostim, iar în rezultat fiecare literă a alfabetului nostru redă câte un singur sunet. Mare diferențiere între ortografie și ortoepie nu apare: reglementarea ortografică, în fond, corespunde cu aranjarea ortoepică. Astfel, principiul fonetic după care se ghidează în temei scrierea românească facilitează coraportul dintre grafie și exprimare.

Însă ambele limbi fac parte din familia mare a limbilor indo-europene care le apropie și le face mai accesibile în tendința lor de proximitate. Fiecare limbă (dintre aceste două), în interacțiunea dintre ele, tinde să-și impună prioritățile sale. Limba engleză dictează termenii; limba română îi acceptă, dar intervine cu preceptele sale și îi supune (cum poate și unde izbuteste) unor procedee proprii de adaptare. De aceea și dezacordurile dintre pronunția și scrierea engleză nu mai sunt de netrecut: când apare oportunitatea, nu sunt obstacole în asimilarea fonetică a englezismelor. Numai că este nevoie de un timp mai îndelungat de adaptare prin funcționare, ca să se fixeze în vocabular și ca după o anumită perioadă abia să li se sesizeze originile anglo-americane și să fie luate drept expresii românești obișnuite.

În susținerea acestor raționamente vin și opiniile lingviștilor consacrați. M. Avram a adus contribuții decisive la elucidarea principalelor aspecte ale adaptării fonetico-grafice a englezismelor, punctând probleme de pronunțare/accentuare și scriere, generate de „deosebiri existente între aspectul oral și cel grafic, precum și soluțiile divergente de normare, statuate sau numai propuse”, ca să accentueze că „anglicismele furnizează cel mai mare procent de abateri de la aplicarea principiului fonetic (mai exact, fonologic)” [3, p. 14-16].

Și A. Stoichițoiu-Ichim, „în ceea ce privește pronunțarea anglicismelor”, semnalează două tendințe noi. „Prima se referă la *modificările de accent* care se petrec cu ușurință în cazul omografelor” (*top-model, non-profit, sex-simbol – model, profit, simbol*). Cea de-a doua privește confuzii generatoare de omofone: *bord* [engl. *board*], (cf. rom. *bord*); *mall* [engl. *mall*], (cf. rom. *mal*) [1, p. 98].

Conform observațiilor noastre, efectuate pe baza mass-mediei scrise din Republica Moldova – revistele: *VIP magazin, Moldova* și ziarele: *Săptămâna, Timpul, Literatura și Arta* (în continuare abreviate *VIP, M, S, T, LA*) – cel mai ușor se adaptează în limba română cuvintele de origine engleză alcătuite dintr-o singură silabă, ale căror sunete se aseamănă întru totul cu cele românești: *top, pop, soft, hot, stop, smog, golf, font, lord, gong, ring, trend, stem, step, start, card, smart, star, stand, hard, draft, grant, big, hit, print, box*. Ele nu prezintă dificultăți nici la grafie, nici la pronunție: se scriu cum se aud. Și sunt destul de frecvente în mass-media de la noi. Reluările de mai multe ori a englezismelor demonstrează că ele deja au un stagiul îndelungat de întrebuințare și și-au găsit loc stabil în comunicarea românească, iar cele mai rare abia își croiesc drum în vocabular.

Un șir pregnant de englezisme monosilabice cu un stagiul de întrebuintare de durată s-au adaptat definitiv în limba română, preferându-se și în scris varianta de pronunție (*meci, trenți, gol, șou, șut, hol, stres, staf*), aspectele grafice de origine rămânând în limba engleză (*match, trench, goal, show, shoot, hall, stress, staff*).

O altă serie de englezisme de construcție monosilabică o constituie acele cuvinte care și-au păstrat atât pronunția, cât și transcrierea engleză. Ele nu s-au asimilat și grafic, pentru că au în componența lor foneme (*y, w, k*) și combinații (*sh, ff, ee, ea, zz, ch*) specific engleze. Fiind relativ recente, trec printr-un proces mai anevoios și mai îndelungat de adaptare, iar asimilarea definitivă e în suspensie. Dacă utilitatea lor se va dovedi definitivă, limba română, peste o anumită perioadă de timp, va asimila semnele grafice englezești și vom avea, probabil, *sait, flăș, pazăl, meid, ueb etc.*, cum avem în prezent *meci, fotbal, gol, șut, lider, miting* (din *match, football, goal, shoot, leader, meeting*); dacă nu – ele, pur și simplu, vor dispărea din uz.

Conform structurii grafice, dar și de rostire a acestor englezisme, le-am categorisit în câteva subgrupe. Am începe cu cele care conțin vocala „a” în componența lor (*brand, rap, band, jazz, back, cash, flash, track, black, bag, spam,*), care în engleză se pronunță „æ” (între un „ă” și un „a” românești), iar dicționarele noastre ne propun versiunea cu „e” (*brend, rep, bend, jezz, bec, cheș, fleș*). Același „a” în structură diftongată cu „y” sau „i” se citește „ei” (*spray-sprei; day-dei; play-plei; gay-ghei; pay-peii; stay-stei; way-uei; fail-feil; mail-meil*). Cuvintele engleze, terminate în „e” mut (*gate, cake, game, made, frame, fate*), la adaptarea în limba română, la fel ca originarele, se pronunță monosilabic, iar „a” se rostește „ei”: *gheit, cheic, gheim, meid, freim, feit*. Însă vocala „a” în cuvintele monosilabice, care în engleză se pronunță un „a.” se păstrează și în limba română: *branch, staff*.

Grafemul „w” alcătuiește un alt șir de cuvinte ce necesită cunoașterea mai profundă a regulilor ortoepice engleze. În cuvintele ce-l conțin, asimilate în limba română prin transliterație, se rostește „ă”: *web-ăeb; we-ăii; word-ăord; whig-ăig; way-ăei; show-șoi; flow-floă*. Dublul „oo” de asemenea implică atenție și cunoaștință la pronunțare: *boom-bum; room-rum; cool-cul; fool-ful; shoot-șut; snood-snod; zoom-zum; look-luk; book-buk*. Și „ee” la fel se pronunță un singur sunet – „i”: *street-stri:t; sleek-sli:c; free-fri:; spleen-spli:n; jeep-ji:p*. Tot „i” se rostește și combinația „ea”: *tea-ti:; team-ti:m; steak-sti:c; lead-li:d; cheat-ci:t; jeans-ji:ns; dream-dri:m*. Însă în cuvintele finalizate în „e” (modelul de mai sus), „i” sau „y” din silaba anterioară (*site, live, like, vibe, drive, time (management), slide (-show), (ice-)wine, byte*) se pronunță „ai” într-o componență monosilabică: *sait, laiv, laik, vaib, draiv, taim, slaid, uain, bait*. Într-o silabă închisă și „u” se citește „a”: *puzzle-pazl; clutch-clatci; bluf-blaf; pub-pab; brunch-branci; punk-panc; drum-dram; trunk (show)-tranc; must (-have)-mast; (body) pump-pamp*.

Dintre consoane, mai multe inconveniențe stârnește „c”. Urmat de „e”, „i”, după asimilare se citește „ce” sau „ci”: *cent, cips*. În combinația „ch” de asemenea avem pronunția unui „ci” sau „ce” românesc: *match-meci; trench-trenți; clutch-clatci, branch-branci; search-serci; cheat-cit; chat-cet*. Variantei *cips* i se alătură și *chips*, „ch” la fel pronunțat „ci”.

În unele exemple, cuvintele engleze care au în componență combinația „ck” (*rock, stick, stock*), asimilându-le în limba română, „c” se dedublează de „k”, dispărând și păstrându-se doar ultimul: *rok* (*M*, nr. 3, 2014, p. 25); *stik* (*LA*, nr. 31-32, 2015, p. 12); sau invers – înlăturându-se „k” și rămânând „c”: *stoc* (întâlnit de mai multe ori în *VIP magazin* din 2014: nr. 123, p. 24 și nr. 124, p. 124); ori, din exces de zel, englezismului *folk* i se mai adăunează și un „c” românesc: *folck* (*LA*, nr. 43, 2015, p. 2).

Și consoana „j” întrunește în jurul său câteva cuvinte care la pronunție îl cer pe „gi”: *job-giob; jazz-giaz (gez), jeans-gins, jeep-gip*.

Cum se vede, diferențierea dintre scriere și pronunție poate provoca dublete în uzul cotidian, desigur, o variantă din cele două fiind eroare: *stand - stend; rep - rap; web - veb; gez - jaz (djaz); sprej - spraj (șpraj, șprei)*.

O situație aproximativ asemănătoare depistăm și la englezismele cu structură polisilabică. Începem cu neologismele engleze bisilabice care au un termen considerabil de funcționare în limba română și care s-au adaptat complet în vocabularul nostru conform principiului fonetic. Uzul lor este atât de frecvent, încât au intrat în obișnuința consumatorilor în comunicare și la lectură. Primind haina sonoră engleză, ele s-au pretat normelor literare ale limbii române, care le-au promulgat grafic așa cum au fost auzite. Astăzi ele constituie osatura unor anumite domenii de activitate: în politică (*lider, miting, spicher*), în economie (*dolar, eurocent, liră sterlină,*), în informatică (*procesor, a procesa, a scana, a printa, a loga, loghin, tabletă, dronă*) și, mai cu seamă, în sport, unde cele mai multe noțiuni sunt de origine engleză (*fotbal, handbal, volei, tenis, hochei, crichet, meci, golgheter, dropgol, ofsaid, presing, penalti, derbi*).

Aceste englezisme, asimilate definitiv în limba română, tot mai mult se îndepărtează de sursa de origine, părând a fi dintotdeauna românești. Și doar unii utilizatori, din prea multă dorință de a da dovadă de cărturărie sau, mai degrabă, de snobism, readuc forma originală (*leader, meeting, speaker, dollar, tablet PC*). Odată adaptate definitiv, ele nu mai au cale întoarsă de a se recurge la transliterație, însă numărul lor e foarte mic în comparație cu totalul de englezisme atestate din mass-media.

Din multitudinea lor par mai ușor a fi adaptate străinismele cu sufixul *-ing*, care se scriu și se pronunță și în română ca și în engleză: *voting, catering, marketing, lifting, holding, living, hosting, karting*. Nu mai greu se acomodează și englezismele cu același sufix (*-ing*) transliterate: *blogging, shopping, dressing, modelling, leasing, surfing, coaching, briefing, dumping, banking*.

Dintre englezismele ce cauzează anumite dificultăți la adaptare am menționa următoarele:

- „a” în silaba finală din componentul *man* al cuvintelor compuse se pronunță „a”: *barman cameraman* și „e”: *batman, showman, businessman, gentleman, congressman, superman*;
- „a” în silabă deschisă se citește „ei”: *Facebook, cupcake, update, rating*;
- „a” poate echivala sonor și cu „e”: *dandy, catchy, lady, baby, fashion, gadget, management, laptop, manager, happy-end, banking, sandwich*;
- „a” care formează diftong cu „y” sau cu „i” se citește „ei”: *player, display, playback, playlist, fair-play, pay-per-view; e-mail, cocktail, fund-raising, training, brainstorming*;

- „a” se pronunță „a” în silabă închisă accentuată: *marketing, smartphone, casting, master, starter, superstar*;
- „w” de cele mai multe ori se rostește „u”: *whisky, know-how, weekend, low-cost, qwerty, bowling, wigwam, western, marshmallow*; excepție – *wrestling* (unde „w” nu se pronunță);
- „u” se pronunță „a”: *clubbing, jumping, summit, update, unplug, cupcake, cluster, rugby*;
- „i” în silabă accentuată înaintea lui „e” final mut se citește „ai”: *on-line, nelive, deadline, prime-time, worldwide, all-time*;
- vocalele duble redau respectiv un singur sunet: „oo”-„u” (*showroom, fotoshooting, fast-food, cookies, notebook, bedroom, bathroom, snooker*); „ee”-„i” (*feedback, peeling, weekend, coffee, handsfree, cheeseburger, freedom, feeling, goalkeeper, feed-in, fashionweek*);
- combinațiile vocalice de asemenea exprimă un sunet: „ea”, de regulă, se pronunță „i” (*sex-appeal, leadership, dealer, leasing, teaser, teambuilding, impeachment, streaming; press release [press-reliz] - LA, nr.25, 2014, p.2*), dar îl poate reda și pe „e” (*breakfast, ready, deadline, made-to-measure*), pe „ă” (*research*) și chiar două sunete „că” (*fair-play, hairstyle, on-air, hair stylist, air-flow*); „eau” combină în diftong două sunete: „iu” (*beauty*);
- în ce privește consoanele, îmbinările duble redau și ele respectiv un singur sunet: „bb”-„b” (*hobby, lobby*), „gg”-„g” (*blogger, jogging*), „ff”-„f” (*effortless, office*), „ll”-„l” (*bullying, billboard*), „mm”-„m” (*programmer, summit*), „nn”-„n” (*banner, skinny*), „pp”-„p” (*shopping, hippy*), „rr”-„r” (*horror, sorry*), „ss”-„s” (*wordpress, glossy*) și „tt”-„t” (*pattern, battle*);
- n-am putea trece cu vederea nici complicațiile consoanei „c”: urmat de „e” sau „y” se pronunță „s” (*percent-persent; center-senter; trance-trans; service-servis; advocacy-advocasi; cyborg-saiborg*); în combinația „ck” se produce un singur sunet „c” (*hattrick-hetric, blockbuster-blocbaster*); în unele exemple asimilate „c” din combinația „ck” dispăre, păstrându-se doar „k” (*hacker-haker, cocktail-cokteil*) și invers – dispăre „k” și rămâne „c”: *cocktail-cocteil (LA, nr. 7, 2015, p. 1)* sau *coctail (LA, nr. 23, 2015, p. 1)*;
- confuzii pot produce și alte combinații consonantice: „sh” care se citește „ș” (*stylish-stailiș, off-shore-ofșor; show-șou*, transcris așa cum se pronunță în îmbinarea: *Șou mast gou on - S, nr. 9, 2013, p. 4*) și „ch” – „ci” (*ketchup-chetciap, catchy-chetci*), dar și „ș” (*sandwich-sendiș - S, nr. 9, 2013, p. 21*). Interesant se descurcă ziarul *Săptămîna* cu englezismul *charter*: în transcriere românească îl păstrează pe „h” în paranteze: *c(h)earter (nr. 13, 2013, p. 1)*, prezentând concomitent două variante (și pe cea transliterată – *charter*, și pe cea asimilată – *cearter*).

După cum rezultă din materialul sondat, problemele adaptării fonetice a englezismelor sunt multe și complexe. De aceea în procesul asimilării cuvintelor de origine engleză de către limba română e necesar de acordat o atenție sporită acomodării lor fonetice, pentru că, odată ce englezismele pătrund în masă, relativ recent și de o sorginte de altă natură, e firesc să întâmpine și anumite inconveniente sau să provoace unele excese. Cele mai vădite erori se iscă din necunoașterea sau cunoașterea superficială a englezei ori sub influența unor aspecte inter- și intralingvistice cunoscute mai bine de vorbitori și chiar de cei care le propagă în mass-media.

Pentru a evita aceste dificultăți și a le facilita consumatorilor de englezisme posibilitatea să le depășească, e necesar de apelat la diferite izvoare care recomandă o anumită normare: dicționare, compendii și precizări fonetice, publicații și alte surse. Și, în principal, să fie respectate normele ortoepice recomandate mai sus, referitor la pronunția vocalelor, consoanelor și a grupurilor de litere specific englezești, pentru a evita confuziile și a nu comite erori în comunicare.

Referințe bibliografice

1. A. Stoichițoiu-Ichim. *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică/ Influențe/ Creativitate*. București: BIC ALL, 2007.
2. M. Avram. *Probleme ale exprimării corecte*. București: Ed. Academiei, 1987.
3. M. Avram. *Anglicismele în limba română actuală*. București: Ed. Academiei, 1997.
4. A. Dumbrăveanu ș.a. *Considerente privind expansiunea și utilizarea unor anglicisme în limba română*. În: *Limba română*, 1999, nr. 1, p. 135-138.
5. M. Graur-Vasilache. *Tendențe de internaționalizare și modernizare a terminologiilor de specialitate*. În: *Limba română*, 2003, nr. 6-10, p. 214-228.
6. DOOM² – Dicționarul Ortografic, Ortoepic și Morfologic al Limbii Române. Ed. a II-a. București: Univers enciclopedic, 2005.
7. OALD – Oxford Advanced Learner's Dictionary. Eighth edition. Oxford University Press, 2010.
8. VIP magazin, Săptămâna, Timpul, Literatura și Arta, Moldova (periodice din Republica Moldova: selecțiuni), 2013-2015.